

DOMSTOLENS DOM

26. oktober 1999 *

I sag C-273/97,

angående en anmodning, som Industrial Tribunal, Bury St Edmunds (Det Forenede Kongerige), i medfør af EF-traktatens artikel 177 (nu artikel 234 EF) har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

Angela Maria Sirdar

mod

**The Army Board,
Secretary of State for Defence,**

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af EF-traktaten, navnlig artikel 224 (nu artikel 297 EF), og af Rådets direktiv 76/207/EØF af 9. februar 1976 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder for så vidt angår adgang til beskæftigelse, erhvervsuddannelse, forfremmelse samt arbejdsvilkår (EFT L 39, s. 40), navnlig direktivets artikel 2,

har

* Processprog: engelsk.

DOMSTOLEN

sammensat af præsidenten, G.C. Rodríguez Iglesias, afdelingsformændene J.C. Moitinho de Almeida, D.A.O. Edward og R. Schintgen, samt dommerne P.J.G. Kapteyn, J.-P. Puissochet (refererende dommer), G. Hirsch, P. Jann og H. Ragnemalm,

generaladvokat: A. La Pergola
justitssekretær: fuldmægtig L. Hewlett,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

- Angela Maria Sirdar ved P. Duffy, QC, og barrister D. Rose for solicitor H. Slater, Equal Opportunities Commission
- Det Forenede Kongeriges regering ved Assistant Treasury Solicitor J.E. Collins, som befuldmægtiget, bistået af R. Plender, QC, og barristers s. Richards og R. McManus
- den franske regering ved kontorchef K. Rispal-Bellanger, Afdelingen for International Økonomisk Ret og Fællesskabsret, og fuldmægtig A. de Bourgoing, begge Juridisk Tjeneste, Udenrigsministeriet, som befuldmægtigede
- den portugisiske regering ved direktør L. Fernandes og A. Seiça Neves, begge Juridisk Tjeneste, Direktoratet for EF-spørgsmål, Udenrigsministeriet, som befuldmægtigede
- Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved de juridiske konsulenter P.J. Kuijper og M. Wolfcarius, som befuldmægtigede,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at der i retsmødet den 27. oktober 1998 er afgivet mundtlige indlæg af Angela Maria Sirdar ved P. Duffy og D. Rose, af Det Forenede Kongeriges regering ved J.E. Collins, bistået af R. Cranston, QC, og R. Plender, af den franske regering ved A. de Bourgoing og af Kommissionen ved P.J. Kuijper,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 18. maj 1999,

afsagt følgende

Dom

- 1 Ved beslutning af 28. april 1997, indgået til Domstolen den 29. juli 1997, har Industrial Tribunal, Bury St Edmunds, i medfør af EF-traktatens artikel 177 (nu artikel 234 EF) forelagt seks præjudicielle spørgsmål vedrørende fortolkningen af traktaten, navnlig artikel 224 (nu artikel 297 EF), og af Rådets direktiv 76/207/EØF af 9. februar 1976 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder for så vidt angår adgang til beskæftigelse, erhvervsuddannelse, forfremmelse samt arbejdsvilkår (EFT L 39, s. 40, herefter »direktivet«), navnlig direktivets artikel 2.
- 2 Spørgsmålene er rejst under en tvist mellem Angela Maria Sirdar, på den ene side, og The Army Board og Secretary of State for Defence, på den anden side, vedrørende afslaget på at ansætte hende som kok i Royal Marines.

Retsforskrifter

3 Traktatens artikel 224 bestemmer:

»Medlemsstaterne rådfører sig med hinanden med henblik på i fællesskab at træffe de bestemmelser, der er nødvendige for at undgå, at fællesmarkedets funktion påvirkes af de foranstaltninger, som en medlemsstat kan føle sig foranlediget til at træffe i tilfælde af alvorlige indre uroligheder, der forstyrrer den offentlige orden, i tilfælde af krig eller alvorlig international spænding, der udgør en krigstrussel, eller for at opfylde de forpligtelser, som den har indgået med henblik på bevarelse af freden og den internationale sikkerhed.«

4 Direktivets artikel 2, stk. 1 og 2, bestemmer:

»1. Princippet om ligebehandling i henhold til nedenstående bestemmelser indebærer, at der ikke finder nogen forskelsbehandling sted på grundlag af køn, hverken direkte eller indirekte under henvisning særlig til ægteskabelig eller familiemæssig stilling.

2. Dette direktiv er ikke til hinder for, at medlemsstaterne fra direktivets anvendelsesområde kan udelukke sådanne former for erhvervsudøvelse og i givet fald de dertil førende uddannelser, for hvilke udøverens køn er afgørende på grund af deres art eller de forhold, under hvilke de udføres.«

5 Direktivets artikel 9, stk. 2, bestemmer: »Medlemsstaterne foretager regelmæssigt en undersøgelse af de i artikel 2, stk. 2, omhandlede former for erhvervsudøvelse for at vurdere, om det under hensyntagen til den sociale udvikling er berettiget, at disse fortsat udelukkes. De meddeler Kommissionen resultatet af denne undersøgelse.«

Twisten i hovedsagen

- 6 I Det Forenede Kongerige er anvendelsen af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder reguleret af bestemmelserne i Sex Discrimination Act 1975 (lov om forskelsbehandling på grundlag af køn). Denne lovs section 85(4) bestemmer:
»Ingen bestemmelse i denne lov kan gøre en handling ulovlig, som er foretaget for at sikre søværnets, hærens eller luftvåbnets kampdygtighed.«
- 7 Det fremgår af forelæggelsesbeslutningen, at kvinder er udelukket fra at gøre tjeneste ved Royal Marines (Marineinfanteriet) ifølge den af korpsets ledelse fulgte politik, som er begrundet med, at ansættelse af kvinder er uforenelig med kravet om »indsatsegnethed«, dvs. kravet om, at enhver marineinfanterist, uanset sin specialisering, skal være i stand til at kæmpe i en kommandoenhed. Denne politik er beskrevet i en rapport af 10. juni 1994 om »en revideret ansættelsespolitik for kvinder i hæren — virkningen for Royal Marines«. I denne rapport punkt 2(b), som er citeret i forelæggelsesbeslutningens punkt 42, hedder det bl.a.:
»I små enheder skal alle marineinfanterister i krisetid, når der er mangel på arbejdskraft, på et hvilket som helst tidspunkt være i stand til at gøre tjeneste i en kommandoenhed i overensstemmelse med deres rang og dygtighed. Det er ikke muligt at beskæftige kvinder i Royal Marines, hvis der skal sikres indsatssegnethed.«
- 8 Angela Maria Sirdar gjorde siden 1983 tjeneste i den britiske hær, siden 1990 som kok i et kommandoregiment ved artilleriet. I februar 1994 modtog hun meddelelse om, at hun på grund af besparelser ville blive afskediget med virkning fra februar 1995. Afskedigelsen, som blev foretaget, efter at der var blevet gennemført en undersøgelse af forsvarrets omkostninger, berørte i alt mere end 500 kokke.
- 9 I juli 1994 modtog Angela Maria Sirdar et tilbud om overflytning til Royal Marines, som havde brug for kokke. Tilbuddet blev fremsat i en skrivelse, hvori det var angivet, at hun skulle gennemgå en indledende udvælgelsesprocedure efterfulgt af en kommandouddannelse for at kunne overflyttes. Da de ansvarlige

instanser i Royal Marines imidlertid blev klar over, at hun var en kvinde, og indså, at hun havde modtaget tilbuddet ved en fejltagelse, meddelte de hende, at hun ikke kunne komme i betragtning på grund af marinens politik, som udelukker, at kvinder kan ansættes i denne væbnede enhed.

- 10 Efter afskedigelsen anlagde Angela Maria Sirdar sag ved Industrial Tribunal, Bury St Edmunds, under henvisning til, at hun var blevet forskelsbehandlet på grundlag af køn. Da Industrial Tribunal finder, at det af hensyn til tvistens afgørelse er nødvendigt at fortolke bestemmelser i traktaten og direktivet, har den forelagt Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:

- »1) Falder politiske afgørelser, som en medlemsstat træffer i fredstid og/eller i en krigsberedskabsfase, og som vedrører adgangen til beskæftigelse, uddannelse eller arbejdsvilkår ved dens væbnede styrker eller vedrørende anvendelsen af disse styrker, uden for anvendelsesområdet for EF-traktaten og/eller den afledte lovgivning, navnlig Rådets direktiv 76/207/EØF, når sådanne politiske afgørelser træffes med det formål at sikre kampdygtigheden?
- 2) Falder de afgørelser, som en medlemsstat træffer med henblik på krigsberedskab og under fredstid vedrørende ansættelse, uddannelse og anvendelse af soldater i marinekommandoenheder i medlemsstatens væbnede styrker, der er bestemt til direkte kampindsats mod fjendtlige styrker i tilfælde af krig, uden for anvendelsesområdet for EF-traktaten eller den afledte lovgivning, når sådanne afgørelser træffes med det formål at sikre kampdygtigheden i sådanne enheder?
- 3) Indeholder EF-traktatens artikel 224 hjemmel for medlemsstaterne til at undtage forskelsbehandling på grundlag af køn fra anvendelsesområdet for Rådets direktiv 76/207/EØF, for så vidt angår spørgsmål om adgang til beskæftigelse, erhvervsuddannelse og arbejdsvilkår, herunder vilkår for afskedigelse inden for de væbnede styrker i fredstid og/eller i en krigsberedskabsfase, med det formål at sikre kampdygtigheden?

- 4) Kan en medlemsstats politik, hvorefter kvinder udelukkes fra at gøre tjeneste som indsatssegnede marinesoldater i fredstid og/eller i en krigsberedskabsfase, i medfør af artikel 224 undtages fra anvendelsesområdet for Rådets direktiv 76/207/EØF? Efter hvilke retningslinjer eller kriterier skal det i bekræftende fald afgøres, om denne politik i medfør af artikel 224 kan undtages fra anvendelsesområdet for Rådets direktiv 76/207/EØF?

- 5) Kan en medlemsstats politik, hvorved kvinder udelukkes fra at gøre tjeneste som indsatssegnede marinesoldater i fredstid og/eller i en krigsberedskabsfase, anses for berettiget under henvisning til artikel 2, stk. 2, i Rådets direktiv 76/207/EØF?

- 6) Hvilket kriterium skal de nationale retter i bekræftende fald anvende, når de tager stilling til, om en sådan politik er berettiget?«

Første og andet præjudicielle spørgsmål

- 11 Med de to første spørgsmål ønsker den forelæggende ret oplyst, om de afgørelser, som medlemsstaterne træffer vedrørende adgangen til beskæftigelse, uddannelse eller arbejdsvilkår i de væbnede styrker med det formål at sikre kampdygtigheden, navnlig inden for marinekommandoenheder, falder uden for fællesskabsrettens anvendelsesområde.

- 12 Angela Maria Sirdar har gjort gældende, at dette spørgsmål skal besvares benægtende, og henviser herved til, at der ikke findes nogen bestemmelser, som

udtrykkeligt udelukker væbnede styrker fra traktatens anvendelsesområde, og at en sådan generel udelukkelse ikke følger af de særlige undtagelsesbestemmelser, som af forskellige grunde er fastsat i traktaten eller i direktivet.

- 13 Heroverfor gør den franske og den portugisiske regering samt Det Forenede Kongeriges regering gældende, at afgørelser om opbygningen og ledelsen af de væbnede styrker, navnlig dem, der træffes for at sikre kampdygtigheden i en krigsberedskabsfase, falder uden for traktatens anvendelsesområde. Disse regeringer støtter sig herved navnlig på en række generelle betragtninger vedrørende traktatens formål eller på visse særregler i traktaten såsom artikel 48, stk. 4 (efter ændring nu artikel 39, stk. 4, EF), og artikel 224.
- 14 Kommissionen er af den opfattelse, at afgørelser om opbygningen og ledelsen af de væbnede styrker ikke er udelukket fra traktatens anvendelsesområde, men kan være omfattet af undtagelsesbestemmelsen i artikel 224.
- 15 Det må fastslås, at det tilkommer medlemsstaterne — som det påhviler at træffe de nødvendige foranstaltninger til at opretholde deres indre og ydre sikkerhed — at træffe afgørelser om opbygningen af deres væbnede styrker. Dette betyder dog ikke, at sådanne afgørelser bør falde helt uden for fællesskabsrettens anvendelsesområde.
- 16 Som tidligere fastslået af Domstolen findes traktatens undtagelsesbestemmelser vedrørende situationer, hvor den offentlige orden eller sikkerhed er truet, alene i artikel 36, 48, 56, 223 (efter ændring nu artikel 30 EF, 39 EF, 46 EF og 296 EF) og 224, der angår usædvanlige, klart afgrænsede tilfælde. Disse bestemmelser giver ikke hjemmel for at antage, at der efter traktaten gælder et almindeligt forbehold for samtlige foranstaltninger, der træffes af hensyn til den offentlige sikkerhed. Såfremt der antoges at gælde et sådant almindeligt forbehold, uafhængigt af de nærmere betingelser i traktatens bestemmelser, ville fællesskabsrettens bindende karakter og ensartede anvendelse kunne undergraves (jf. i denne retning dom af 15.5.1986, sag 222/84, Johnston, Sml. s. 1651, præmis 26).

- 17 Begrebet offentlig sikkerhed, som dette begreb forstås i de traktatbestemmelser, der er nævnt i den foregående præmis, omfatter såvel en medlemsstats indre sikkerhed — der var omhandlet i den sag, som gav anledning til Johnston-dommen — som dens ydre sikkerhed (jf. i denne retning dom af 4.10.1991, sag C-367/89, Richardt og »Les Accessoires Scientifiques«, Sml. I, s. 4621, præmis 22, og af 17.10.1995, sag C-83/94, Leifer m.fl., Sml. I, s. 3231, præmis 26).
- 18 Desuden vedrører visse af traktatens undtagelsesbestemmelser kun reglerne om den frie bevægelighed for varer, personer og tjenesteydelser, og ikke traktatens sociale bestemmelser, der omfatter princippet om ligebehandling af mænd og kvinder, som Angela Maria Sirdar har påberåbt sig. Efter fast praksis har dette princip generel rækkevidde, og direktivet finder anvendelse på ansættelsesforhold i den offentlige sektor (jf. dom af 21.5.1985, sag 248/83, Kommissionen mod Tyskland, Sml. s. 1459, præmis 16, og af 2.10.1997, sag C-1/95, Gerster, Sml. I, s. 5253, præmis 18).
- 19 Det følger af det anførte, at der ikke gælder noget almindeligt forbehold om, at princippet om ligebehandling af mænd og kvinder ikke finder anvendelse på foranstaltninger vedrørende opbygningen af de væbnede styrker, som er begrundet i hensynet til den offentlige sikkerhed, bortset fra de helt exceptionelle situationer, hvor traktatens artikel 224 finder anvendelse, som er omhandlet i tredje og fjerde spørgsmål (jf. Johnston-dommen, præmis 27).
- 20 Det første og det andet spørgsmål skal derfor besvares med, at de afgørelser, som medlemsstaterne træffer vedrørende adgangen til beskæftigelse, uddannelse i tjenesten eller arbejdsvilkår i de væbnede styrker med det formål at sikre kampdygtigheden, ikke generelt falder uden for fællesskabsrettens anvendelsesområde.

Femte og sjette præjudicielle spørgsmål

- 21 Med disse spørgsmål, som bør undersøges før tredje og fjerde spørgsmål, ønsker den forelæggende ret oplyst, om det er muligt med hjemmel i direktivets artikel 2, stk. 2, at udelukke kvinder fra at gøre tjeneste i kampenheder såsom Royal Marines, og i bekræftende fald på hvilke betingelser.
- 22 Sirdar og Kommissionen har herom anført — hvilket tillige de regeringer, der har afgivet indlæg, har gjort gældende subsidiært — at de grunde, der angives for at udelukke kvinder, skal vurderes på grundlag af de kriterier, Domstolen har opstillet i Johnston-dommen, hvorved navnlig overholdelsen af proportionalitetsprincippet skal sikres. Ifølge Det Forenede Kongeriges regering må domstolsprøvelsen på dette område dog i sagens natur være begrænset og bør indskrænke sig til en kontrol med, om de nationale myndigheder med rimelighed kunne antage, at den pågældende politik er nødvendig og hensigtsmæssig.
- 23 Herom bemærkes, at medlemsstaterne ifølge direktivets artikel 2, stk. 2, kan udelukke sådanne former for erhvervsudøvelse fra direktivets anvendelsesområde, for hvilke udøverens køn er afgørende på grund af deres art eller de forhold, under hvilke de udføres, hvorved dog bemærkes, at denne bestemmelse skal fortolkes indskrænkende, da der er tale om en undtagelse fra en ved direktivet hjemlet subjektiv rettighed (jf. Johnston-dommen, præmis 36).
- 24 Domstolen har således eksempelvis anerkendt, at udøverens køn kan være afgørende i visse stillinger, såsom stillingen som betjent og overvagtimester i et fængsel (jf. dom af 30.6.1988, sag 318/86, Kommissionen mod Frankrig, Sml. s. 3559, præmis 11-18), eller for visse funktioner, såsom politivirksomhed i en situation med alvorlige indre uroligheder (jf. Johnston-dommen, præmis 37).

- 25 En medlemsstat kan bestemme, at sådanne funktioner efter omstændighederne alene kan udføres af mænd eller kvinder, og at kun mænd, respektivt kvinder har adgang til den efteruddannelse, der herved er nødvendig. I så fald skal medlemsstaterne imidlertid, som foreskrevet i direktivets artikel 9, stk. 2, regelmæssigt undersøge de omhandlede former for erhvervsudøvelse for at vurdere, om man under hensyntagen til den sociale udvikling fortsat bør opretholde undtagelsen fra direktivets almindelige ordning (jf. Johnston-dommen, præmis 37).
- 26 I et ethvert tilfælde, hvor der gøres undtagelse fra en subjektiv rettighed såsom princippet om ligebehandling af mænd og kvinder, skal den nærmere rækkevidde af undtagelsen, således som fastslået af Domstolen i præmis 38 i Johnston-dommen, fastlægges under hensyntagen til proportionalitetsprincippet, som er en af fællesskabsrettens almindelige grundsætninger. Efter dette princip må undtagelserne ikke gå videre end rimeligt og nødvendigt for at nå det tilsigtede mål, hvorved ligebehandlingsprincippet i videst muligt omfang skal søges tilgodeset samtidig med det hensyn til den offentlige sikkerhed, som bestemmer de vilkår, hvorunder den pågældende beskæftigelse udføres.
- 27 De nationale myndigheder råder dog efter omstændighederne over et vist skøn ved vedtagelsen af foranstaltninger, som anses for nødvendige for at garantere en medlemsstats offentlige sikkerhed (jf. Leifer-dommen, præmis 35).
- 28 Det må derfor efterprøves, om de foranstaltninger, som de nationale myndigheder har truffet under udøvelsen af det skøn, der tilkommer dem, i den foreliggende sag reelt forfølger det mål at garantere den offentlige sikkerhed, og om de er rimelige og nødvendige for at nå dette mål.
- 29 Som anført ovenfor i præmis 7 er afslaget på at ansætte sagsøgeren i hovedsagen som kok i Royal Marines begrundet i, at kvinder helt er udelukket fra at blive optaget i dette korps inden for hæren som følge af kravet om »indsatsegnethed«, der er indført med det formål at sikre kampdygtigheden.

- 30 Hvad angår dette punkt fremgår det af sagens akter, at ifølge de konstateringer, som allerede er foretaget af den forelæggende ret, adskiller opbygningen af Royal Marines sig grundlæggende fra opbygningen af de øvrige enheder i Storbritanniens væbnede styrker, hvor de udgør »spydspidsen«. Det er et korps af beskeden størrelse, som er beregnet på at skulle gøre tjeneste ved fronten. Det er ubestridt, at også kokkene inden for dette korps udkommanderes i kommandoenhederne til fronten, at alle medlemmer af korpsen ansættes og trænes til dette formål, og at der ikke på rekrutteringstidspunktet gælder nogen undtagelse fra denne regel.
- 31 Under disse omstændigheder har de kompetente myndigheder under anvendelsen af det skøn, der tilkommer dem hvad angår muligheden for at opretholde den i sagen omhandlede udelukkelse under hensyntagen til den sociale udvikling, uden at tilsidesætte proportionalitetsprincippet kunnet antage, at de særlige vilkår, som gælder for at indsætte de angrebsstyrker, Royal Marines udgør, herunder navnlig det krav om »indsatsegnetthed«, som dette mandskab er underkastet, gjorde det berettiget udelukkende at sammensætte det af mænd.
- 32 Det femte og det sjette spørgsmål skal herefter besvares med, at det er muligt med hjemmel i direktivets artikel 2, stk. 2, at udelukke kvinder fra at gøre tjeneste i særlige kampenheder såsom Royal Marines på grund af arten af den pågældende virksomhed eller de forhold, hvorunder den udøves.

Tredje og fjerde præjudicielle spørgsmål

- 33 Under hensyn til besvarelsen af femte og sjette spørgsmål er det ufornuddent at besvare tredje og fjerde spørgsmål.

Sagens omkostninger

- 34 De udgifter, der er afholdt af Det Forenede Kongeriges regering, af den franske og den portugisiske regering samt af Kommissionen, der har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN

vedrørende de spørgsmål, der er forelagt af Industrial Tribunal, Bury St Edmunds, ved beslutning af 28. april 1997, for ret:

- 1) De afgørelser, som medlemsstaterne træffer vedrørende adgangen til beskæftigelse, uddannelse i tjenesten eller arbejdsvilkår i de væbnede styrker med det formål at sikre kampdygtigheden, falder ikke generelt uden for fællesskabsrettens anvendelsesområde.
- 2) Det er muligt med hjemmel i artikel 2, stk. 2, i Rådets direktiv 76/207/EØF af 9. februar 1976 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af

SIRDAR

mænd og kvinder for så vidt angår adgang til beskæftigelse, erhvervsuddannelse, forfremmelse samt arbejdsvilkår at udelukke kvinder fra at gøre tjeneste i særlige kampenheder såsom Royal Marines på grund af arten af den pågældende virksomhed eller de forhold, hvorunder den udøves.

	Rodríguez Iglesias		Moitinho de Almeida
Edward	Schintgen	Kapteyn	Puissochet
Hirsch		Jann	Ragnemalm

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 26. oktober 1999.

R. Grass

Justitssekretær

G.C. Rodríguez Iglesias

Præsident